Dana-Luminița Teleoacă

REPERE SEMIOTICO-STILISTICE ALE DEFINIRII DISCURSULUI SCRIPTURISTIC: METALITERATURĂ ŞI INTERTEXTUALITATE ÎN POEMUL PSALMIC[1]

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

În bibliografia de specialitate (v., de pildă, Barthes 1964: 106) se disociază între *limbajul-obiect* (= materia însăşi care este supusă investigației logice) şi *metalimbaj*, mai exact limbajul (prin forța lucrurilor, artificial) în care se desfăşoară această investigație. Tot la Barthes apare şi distincția între *literatura-obiect* şi *metaliteratură* sau aşa-numitul *metatext*, în calitatea acestuia din urmă de tip discursiv în care se efectuează investigarea, interpretarea, comentariul unui alt discurs (v. şi Hăulică 1981: 120). 'Metatextul' reprezintă, mai exact, un concept care vizează „textul care se întoarce asupră-şi, care se poate reflecta şi comenta pe sine; textul printre ai cărui referenți [sic!] găsim textul însuşi [...], şi care în spațiul său include şi propriul metatext" (Id., *ibid.*, 132). Deşi, aşa cum recunosc cei mai mulți dintre cercetătorii care s-au ocupat de acest aspect, *metatextualitatea* este o trăsătură implicată (într-o măsură mai mică sau mai mare) în orice text aşa-zis 'modern', nu este exclus, totuşi, să găsim mărci ale *metatextualității* inclusiv în texte care nu au fost elaborate sub auspiciile 'modernității', cel puțin nu sub cele ale unei modernități declarate, fixate prin anumite repere temporale şi culturale şi recunoscute ca atare. În acest context, nu va fi surprinzător să vorbim despre *metatextualitate*, de pildă, în cazul unor texte biblice vechi sau neotestamentare, cum este, bunăoară, şi poemul psalmic.

În nenumăratele studii consacrate problemei *intertextualității*, s-a insistat adesea pe imposibilitatea conceperii Textului (în special, a celui modern) într-un mod independent şi imobil, rupt de ansamblul infinit pe care îl alcătuieşte Istoria societății umane. Textul apare astfel în calitate de *pluralitate de texte*, „ca reflex, ecou, reluare şi variație a acestei Istorii" (Hăulică 1981: 8) sau ca *permutare, ca o inter-textualitate*: „...dans l'espace d'un texte, plusieurs énoncés pris à d'autres textes se croisent et se neutralisent" (Kristeva 1969: 113). În concordanță cu o

[1] Problema *metaliteraturii/metatextului*, în cadru discursiv sacru, a fost abordată de noi şi în Teleoacă 2012. Şi de această dată, am reținut pentru investigația noastră o versiune biblică modernă, apărută în mediu confesional ortodox, BO (v. BIBLIOGRAFIE).

LR, LXIII, nr. 3, p. 433–442, Bucureşti, 2014

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

asemenea valorizare, *textul independent* devine practic o utopie, un mit: conceptul de 'intertextualitate' „anulează în mod decisiv şi definitiv mitul *textului independent de societatea care îl produce* şi oferă, în schimb, nesfârşite posibilităţi de a situa şi considera acest text (a-l scrie şi a-l citi totodată) *în cadrul ansamblului textual* (*istoric, social, politic, cultural etc.*) care l-a generat" (Hăulică 1981: 15). În aceeaşi ordine de idei, teoretizând conceptul de 'text făcut din texte', Kristeva (1968: 311 sq.) vorbea despre „indiciul conform căruia un text citeşte istoria şi se integrează în ea". Transgresarea limitelor sistemului textual transformă textul – dintr-o „structură închisă şi definitivă" (Hăulică 1981: 87) – într-un sistem deschis, susceptibil de a constitui obiect de investigaţie constant pentru semiotică.

Vorbind despre *intertextualitate*, Hăulică (1981: 9) include aici concepte care se aplică în primul rând unei anume literaturi, calificată cel mai adesea drept 'modernă' şi care realizează astfel de condiţii în mod conştient şi deliberat, dar şi unor texte (destul de numeroase, consideră autoarea) din epoci anterioare, care prezintă în mod inconştient şi îndeobşte sporadic aceleaşi caracteristici. Autoarea nu face însă nicio observaţie referitoare la textul sacru, în opinia noastră, dar şi a altor autori (v. *infra,* **3.**), unul dintre cadrele discursive magistral ilustrative pentru fenomenul de *intertextualitate*, prezent la acest nivel în mod constant şi conştient, constituindu-se practic într-o *caracteristică stilistică definitorie a textului religios*.

2. DISCURSUL RELIGIOS – CADRU SPECIFIC DE MANIFESTARE A *METATEXTUALITĂŢII*

În creaţia psalmică *condiţia umană* este văzută şi reprezentată poetic prin *prisma cuvântului* (concept fundamental aici şi, în general, în textul biblic), afirmaţie care nu se reduce la un simplu truism, ci corespunde ideii de promovare *conştientă* a unui ideal estetic: valenţele comunicative ale logosului, în plan cognitiv şi estetic, sunt recunoscute şi cultivate ca atare. În această carte aparte despre destinul uman se scriu şi se înscriu personaje şi istorii, se desfăşoară pasiuni şi aspiraţii, toate gravitând în jurul definirii eului pământean prin raportare la divin, dar şi la o serie de valori pozitive vs negative, concepte care impun o triere pe criterii bine stabilite. Astfel, *cartea celor vii* devine metaforă a *vieţii întru Dumnezeu,* conduită ce implică accesul la mântuire, subtextul, anume *cartea celor morţi,* fiind rezervat unei alte scrieri: „Şterşi să fie [prigonitorii psalmistului, n.n.] din *cartea celor vii* şi cu cei drepţi *să nu se scrie*" (68:32)[2]. Prin urmare, *destinul uman este plasat într-o ecuaţie literară/livrescă,* în limitele căreia textul biblic (în calitate de text *fondator*[3]) reprezintă forma superioară, absolută („cartea cărţilor") de manifestare a

[2] Este un psalm mesianic în care David prefigurează viitoarea suferinţă hristică („semne" ale viitoarei răstigniri hristice): „Şi am aşteptat pe cel ce m-ar milui şi nu era şi pe cei ce m-ar mângâia şi nu i-am aflat./ Şi mi-au dat spre mâncarea mea fiere şi în setea mea m-au adăpat cu oţet" (68:24–25).

[3] Cf. Cossuta-Maingueneau 1995: 119 sq.

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

acestuia. O asemenea valorizare presupune o justificare *estetică* a realității, care nu există decât în măsura în care aceasta va deveni *carte*. Dacă finalitatea (esențială) a existenței umane corespunde unui ideal livresc, atunci realitatea fenomenală nu este altceva decât un pretext/o sursă pentru o a doua realitate, cea *reconstruită, reformulată*[4], prin intermediul filtrării estetice a celei dintâi. Ideea nu se limitează la spațiul cultural-religios al Antichității iudaice, ea regăsindu-se nuanțată, de pildă, şi la anticii greci, unde „zeii urzesc nefericiri pentru ca generațiile următoare *să aibă ce să cânte*" (Borges, *Los traductores de las 1001 Noches,* HIST. ETERN., 132 sq., 157, *apud* Hăulică 1981: 144). Replica, peste timp, a lui Mallarmé susține idealul unei lumi ființând în concordanță cu legile 'livrescului': „Lumea există pentru a se ajunge la o carte" (*apud* Id., *ibid.*, 144). Finalitatea specifică a existenței umane (*idealul unei cărți*) este relevantă pentru *aşezarea în* ***discurs*** *a faptelor* petrecute în diferite etape ale dezvoltării umanității, aceasta în scopul facilitării *interpretării* acestora (suprema vocație umană, ca dar de la Divinitate). Relația este însă mai complexă, mai exact, este una circulară: de la realitatea fenomenală către cea livrescă (concentrată în carte), dar şi de la carte către realitatea propriu-zisă; cartea este, prin urmare, la rândul ei, generatoare de... realitate: „Istoria se face text, pentru a se întoarce, prin el, în istorie" (Hăulică 1981: 145).

Textul psalmic se construieşte în mod evident pe coordonatele unui metatext, în care sunt vehiculați numeroşi termeni (numiți, adesea, în mod explicit) din câmpul semantico-onomasiologic al 'creației/criticii literar-artistice': **a) substantive:** ***carte*** (cf. *în capul* ***cărții***; *Dumnezeu va povesti în* ***cartea***; ***cartea*** *celor vii*; *în* ***cartea*** *Ta toate se vor scrie*); ***cuvânt*** (cf. *Dumnezeu va da* ***cuvântul***); ***rugăciune*** = specia, forma sub care se particularizează actul creației în psalmi, dar şi rugăciunea ca cea mai arhaică formă discursivă (cf. ***Rugăciunea*** Dumnezeului vieții mele); ***cântare*** (la origini, psalmii au fost creații în mod esențial cântate): „grăi-voi ***cântarea*** mea Împăratului"); ***scriitor*** („Limba mea este *trestie de* ***scriitor*** *ce scrie iscusit*"); **b) verbe:** ***a povesti*** (cf. „*Dumnezeu* ***va povesti*** *în cartea…*"; „*... voi fi viu şi* ***voi povesti*** *lucrurile Domnului*), ***a scrie*** (cf. „*... în capul cărții* ***este scris***"; „*cu cei drepți* ***să nu se scrie***"; „Limba mea este *trestie de scriitor ce* ***scrie*** *iscusit*"; „*... în cartea Ta toate* ***se vor scrie***") ş.a.

3. INTERTEXTUALITATEA – UN ALT INDICIU AL 'LIVRESCULUI' ÎN TEXTUL SACRU

Cum remarcă Tarciziu Şerban (*Intertextualitatea*, 7), fenomenul de *inter-textualitate* i-a interesat deopotrivă pe filologi şi pe biblişti. Referitor la câmpul

[4] În studiile de specialitate (de semiotică), *reformularea* este definită drept *reglator fatic*, ea constând, concret, în transformarea unei unități discursive de lungime variabilă într-o altă unitate, care este considerată echivalentă din punctul de vedere al semnificației (Borțun-Săvulescu 2005: 72). Extrapolând, utilizăm termenul menționat (şi) cu referire la transfigurarea livrescă (estetică) a unei realități extralingvistice (sacre), în vederea *accesibilizării* şi *interpretării* acestei realități, devenită *istorie* (v. şi Teleoacă, *Metafora gestuală*).

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

literar sacru, aspectul se justifică în virtutea „relecturii" unor evenimente şi texte anterioare: „Studierea fenomenului intertextualității nu poate să nu-l intereseze pe cititorul textului biblic de vreme ce atât Vechiul, cât şi Noul Testament se prezintă ca fiind, în bună măsură, relecturi ale evenimentelor şi textelor anterioare" (Id., *ibid.*, 10).

Textul religios oferă unul dintre exemplele cele mai elocvente de texte care valorifică *intertextualitatea* (Zafiu 2010: 28), unii autori considerând chiar că *Biblia* reprezintă „cel mai mare intertext viu"[5]. În acest context, 'livrescul' nu se manifestă exclusiv în plan *metatextual*, ci şi la nivel *intertextual*: meditația despre carte/cuvânt este cu atât mai justificată într-un cadru discursiv specific, constituit în mod fundamental la confluența mai multor (sub)unități culturale şi care reprezintă o ilustrare desăvârşită a conceptului de 'plurivocitate', aşa cum acesta este definit în literatura de specialitate[6].

3.1. INTERTEXTUALITATE ŞI *DOGMATISM* ÎN TEXTUL SACRU

Considerăm că, în limitele cadrului discursiv sacru, *intertextualitatea* se defineşte în termeni specifici, în condițiile în care acest fenomen nu poate fi separat de caracterul *dogmatic* al unei astfel de literaturi şi, implicit, nici de *gradul semnificativ de fidelitate* al acesteia față de Tradiție. Sunt principii care legitimează „revenirea" constantă, de la un text la altul, a unor evenimente, personaje, secvențe verbale sau/şi idei, şi, în ultimă instanță, propensiunea deosebită a discursului sacru de a se actualiza ca 'discurs repetat'[7]. Mai exact, este vorba despre o serie de *structuri semnificante* şi *de semnificație* vehiculate în textul *fondator* (care este, prin excelență, textul biblic) şi care au fost preluate/reluate şi reproduse *ca atare* în literatura religioasă de rang secund (în texte cu caracter didactic, în texte tehnice sau de rugăciune creştină etc.)[8]. Într-o accepție mai restrânsă, vorbim despre o

[5] V. André LaCocque, Paul Ricoeur, *Penser la Bible*, Paris, Éditions du Seuil, 2003.

[6] Plurivocitatea se referă la faptul că orice enunț poartă în el nu numai „vocea" celui care îl produce la un moment dat, ci şi „vocea" acestuia în interacțiuni anterioare, precum şi „vocile" celorlalți membri ai societății vorbind pe aceeaşi temă, în diverse momente (Vasilescu 2005: 779). În conformitate cu punctul de vedere exprimat în studiile de specialitate, modalitatea esențială de manifestare a *plurivocității* este *intertextualitatea* (Id., *ibid.*, 780).

[7] Concept reprezentând în sistemul teoretic coşerian (v. Coşeriu 2000: 258) „tot ceea ce în vorbirea unei comunități se repetă într-o formă mai mult sau mai puțin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puțin fixă, ca fragment lung sau scurt, a 'ceea ce s-a spus deja'". Restrângând discuția la câmpul discursiv sacru, *discursul repetat* va putea fi definit preponderent în accepția sa cultă/livrescă (fiind vorba despre structuri, formule etc. cu circulație îndeosebi la nivel cult, de text) ca totalitate a elementelor discursive cu caracter iterativ, care se pot identifica în limitele universului literar religios.

[8] Este vorba inclusiv despre construcții *stilistice*, vehiculate inițial în textul *fondator* şi preluate ulterior şi în alte/toate celelalte subtipuri discursive religioase. Am avut ocazia de a urmări un asemenea aspect în textul de învățătură creştină ortodoxă (v. Teleoacă, *Tropii*). În acest context susțineam ideea potrivit căreia 'stilisticul' se dezvoltă în manualul catihetic nu independent, ci – în mod fundamental – prin subordonare față de 'imaginarul' unui text anterior, în speță literatura biblică şi patristică.

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

intertextualitate manifestată exclusiv în limitele textului biblic, diversele cărți vetero- şi neotestamentare apelând la „tradiție" în calitatea acesteia de „voce autorizată" şi de garantă a păstrării nealterate a adevărului originar. Astfel se explică şi profundul caracter *conservator* al textului sacru (verificabil atât la nivelul *structurilor de semnificare*, cât şi al celor *semnificante*), comparativ cu textul laic, dar şi *unitatea stilistico-conceptuală* a acestui univers semiotic particular.

Ideea de a păstra legătura cu tradiția este adesea exprimată în textul psalmic, unde *continuitatea* izvorăşte din conştiința necesității de a cunoaşte adevărul originar, nealterat de trecerea timpului: „*Nu s-au ascuns de la fiii lor, din neam în neam,*/ Vestind laudele Domnului şi puterile Lui şi minunile pe care le-a făcut" (77:4–5). Este o datorie sacră, prelungită dincolo de prezent: „Fiii ce se vor naşte şi se vor ridica, şi le vor vesti fiilor lor,/ Ca să-şi pună în Dumnezeu nădejdea lor…" (77:8–9). Hiatusul este periculos întrucât acesta poate duce la pierderea unor sensuri „intermediare", fundamentale însă în reconstituirea semnificației arhetipale. Prin urmare, această continuitate se cuvine a fi interpretată în sensul *fidelității față de tradiție*, or, aceasta este una dintre coordonatele principale pe care se plasează definirea fenomenului de *intertextualitate*, la nivel semiotic sacru. Sunt aspecte ce capătă relevanță din perspectiva unui *univers structurat prin cuvânt*, *ca unitate fundamentală de semnificație ce stă la baza alcătuirii Cărții*, un cuvânt prelucrat estetic, convertit în literatură, chezaş al neuitării: „*Să se scrie* acestea pentru neamul ce va să vină şi poporul ce se zideşte va lăuda pe Domnul" (101:19).

3.2. FUNCȚIA *GNOSEOLOGICĂ* A INTERTEXTULUI

Acest mod *intertextual* de realizare discursivă prezintă în mod esențial, la nivelul articulării textului sacru, un substrat de natură *gnoseologică*: cunoaşterea cât mai profundă a anumitor aspecte, captarea semnificației autentice a „evenimentelor" sunt văzute (şi) în legătură cu abordarea „relațională", „evocatoare" a faptelor, a istoriei[9]. Din această perspectivă, citirea *Psalmilor*, de pildă, sub aspectul *reluării pre-textelor*, a textelor biblice anterioare acestora, se poate dovedi profitabilă luând în considerare faptul că multe dintre temele prezente în *Psalmi* fac referire la evenimentele fondatoare evocate în cărțile *Pentateuhului* şi nu numai: certitudinea că Dumnezeu a intervenit în trecut în favoarea neamului său era menită să fondeze credința în acțiunea sa prezentă şi viitoare. În acest context, citirea faptelor, istorice sau culturale, ale unei civilizații, prin mijlocirea altor fapte, aparținând unei alte civilizații, aflate uneori la depărtare de „veacuri şi oceane", constituie un indiciu clar de intertextualitate, „a cărei desfăşurare încorporează deopotrivă dimensiunea spațială şi pe aceea temporală (Hăulică 1981: 68).

Cum remarcam mai sus, solicitarea amintirii altor texte relevă *preocuparea pentru* ***tradiție*** şi reprezintă, în consecință, o modalitate de rezistență față de

[9] „... prin reluare, prin repetare, semnificația evenimentelor devine mai limpede" (Şerban, *Intertextualitatea*, 8).

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

ocultarea trecutului şi uitarea istoriei, care ar risca să opacizeze calea către cunoaştere, către Semnificație, către Adevăr. Unii autori, discutând acest aspect, fac apel la conceptul de 'anamneză biblică' (v. Şerban, *Intertextualitatea*, 8), pe deplin justificat: *întrucât Dumnezeu a intrat în trecut în istorie, trecutul trebuie rememorat* cu scopul de a întrezări în prezent urmele trecerii Lui. De pildă, modul de a scrie istorie în cartea *Faptele Apostolilor* ilustrează foarte bine acest aspect. Putem menționa, în acest sens, drept ilustrativ episodul evadării apostolului Petru din închisoare, aşa cum este relatat în *Faptele Apostolilor,* cap. 12. În acest context, dacă am ignora tradițiile din cartea *Exodului,* am pierde din vedere multe dintre *efectele de sens* pe care autorul a vrut să le transmită. Tocmai de aceea, pentru a evita o sărăcire a mesajului intenționat, sfântul Luca îl pregăteşte pe cititor reevocând, mai întâi, în cadrul discursului lui Ştefan, evenimentele ieşirii din Egipt (*Fapte* 7), pentru ca, mai apoi, să reia vocabularul exodial în *Fapte* 12. În felul acesta cititorul dispune de competențele necesare pentru a măsura *dimensiunea teologică*, cu alte cuvinte, semnificația profundă, autentică a episodului evadării lui Petru. Aceasta devine posibil prin depăşirea *caracterului anecdotic* (actualizabil printr-o *citire literală,* pur *evenimențială*) *al evenimentului relatat în* Fapte *12 şi accederea la un nivel de semnificație profundă* (în acest context, *gestul de* ***mântuire*** *venit din partea Divinității*)[10]. Este unul dintre nenumăratele exemple care susțin *rolul esențial al intertextualității în descifrarea textului sacru la nivelul semnificațiilor abisale, profunde*.

De precizat că această abordare vizează nu numai relația unui text cu texte anterioare lui, ci şi cu texte care i-au urmat. Astfel, multe dintre cărțile *Vechiului Testament* prefigurează o serie de aspecte ale universului evenimențial-conceptual al *Noului Testament* (a se vedea, de pildă, psalmii mesianici), aceasta fiind posibil grație inspirației şi revelației divine. În atari circumstanțe, *posibilitatea de a vorbi despre un discurs* ***pur*** *este practic exclusă*, textul sacru oferind cel mai adesea exemplul unei unități culturale constituite – cum, de altfel, am mai spus (cf. *supra*, **3.**) – la confluența mai multor subunități interacționale specifice. Mărturie în acest sens stau înseşi cuvintele înscrise în textul sacru şi care certifică desfăşurarea unui anume eveniment neotestamentar tocmai în sensul adeveririi profețiilor din *Vechiul Testament*: „Şi venind a locuit în oraşul numit Nazaret, *ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin prooroci,* că Nazarinean Se va chema" (Matei 2:23) ş.a.

3.3. MODALITĂȚI DE *INTERTEXTUALIZARE*

Cât priveşte modalitatea de materializare a intertextualității, la nivelul unui text, în acord cu punctul de vedere exprimat în bibliografia de specialitate, aceasta

[10] Mai mult, *reevocarea anamnezică* a evenimentelor eliberatoare, actualizate în episodul evadării apostolului Petru, îl invită pe cititor la o „situare *actualizantă* (s.n.) a lor în planul prezentului său spre a putea descifra, în propria sa istorie, *semnele* (s.n.) unui gest similar de eliberare" (Şerban, *Intertextualitatea*, 9; v. şi Coclici 2011).

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

este reprezentată, de regulă, prin *citat,* în acest context impunându-se disocierea dintre două cupluri diferite: emițător$_1$ – receptor$_1$, ca termeni ai mesajului-cadru (sau exterior), respectiv emițător$_2$ – receptor$_2$, ca termeni ai mesajului citat (interior) (Hăulică 1981: 56). „Maxima concretizare intertextuală" este *citatul cu indicația bibliografică* (Id., *ibid.*, 50 sq.).

Deşi textul psalmic oferă o serie de exemple de valorificare a citatului „în scop intertextual" (cf. *infra*, **3.4.**), am putea spune totuşi că specifică acestui tip discursiv este *intertextualitatea introdusă... aluziv* (la nivel lingvistic, o intertextualitate *parafrastică*), ceea ce şi conferă o sporită notă de complexitate[11] şi de modernitate acestui poem antic. Un cititor avizat va dispune de datele necesare pentru a actualiza, cel puțin în unele situații, acest gen de intertextualitate, stabilind, în ultimă instanță, relațiile care se impun între un anume text psalmic şi alte texte biblice, accedând astfel la *dimensiunea teologică* a mesajului respectiv. În scopul realizării aceluiaşi tip de receptare intertextuală, în sprijinul unui cititor mai puțin avizat va veni însă „indicația bibliografică", ce figurează în subsolul textului psalmic şi care devine, astfel, un mijloc de „dezvăluire" a aluziei. De precizat că, deşi aceste trimiteri sunt nesincrone, mai exact ulterioare elaborării textului biblic propriu-zis, acest aspect nu pune câtuşi de puțin în discuție caracterul *intertextual* al discursului sacru: „relaționările", „evocările" respective preced astfel de „trimiteri bibliografice", ele făcând parte din substanța însăşi a textului respectiv; în cazul de față, este vorba despre anumite cărți/texte pe care psalmistul le-a parcurs, care îi sunt familiare şi pe care, în consecință, le-a putut valorifica – în conformitate cu principiile *plurivocității* – în propriul discurs.

3.4. FUNCȚII ALE *INTERTEXTULUI*

Dimensiunea *intertextualității* este ilustrată foarte bine în psalmii 'epici' (psalmi în care poate fi urmărit un fir epic), de pildă în poemele care rememorează episodul Egiptului[12].

3.4.1. Cel mai adesea, 'epicul' este exploatat în scopul evidențierii atributelor divinității atotputernice, reprezentând în ultimă instanță o modalitate indirectă de glorificare a transcendentului. În astfel de contexte, am putea vorbi despre *intertextualitate ca strategie discursivă encomiastică*:

> „Minunile pe care le-a făcut înaintea părinților lor, în pământul Egiptului, în câmpia Taneos./ Despicat-a marea şi I-a trecut pe ei; stătut-au apele ca un zid; Despicat-a piatră în pustie şi i-a adăpat pe ei cu bogăție de apă…" (77:15–18)[13].

[11] Acest tip discursiv necesită o anumită *complicitate* din partea cititorului.

[12] Dar sunt şi multe alte momente istorice concrete, evocate cu scopul de a se formula concluzii îndeosebi de ordin *moral.*

[13] Cf. trimiterile din subsol la *Ieşirea, Numerii, Cartea înțelepciunii lui Solomon* ş.a.

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

3.4.2. Alteori, evocarea oferă o lecție de conduită prin prisma trecutului, *intertextualitatea* îndeplinind în astfel de contexte *funcție didactică*:

> „Fă-le lor [este vorba despre Idumei şi Ismaeliteni, *n.n.*] ca lui Madian şi lui Sisara şi ca lui Iavin, la râul Chişon./ Pierit-au în Edor; făcutu-s-au ca gunoiul pe pământ" (82:9-10)[14]; „Să nu vă învârtoşaţi inimile voastre,/ Ca în timpul cercetării, ca în ziua ispitirii în pustiu,/ Unde M-au ispitit părinții voştri.../ Patruzeci de ani am urât neamul acesta..." (94:8–11)[15].

3.4.3. De menționat şi contextele în care, prin evocare, sunt aduse în prim-plan nu numai evenimente, ci şi *secvențe verbale cu valoare memorabilă* (în special, cuvintele Domnului). În astfel de situații, edițiile biblice moderne (în speță, versiunea biblică românească, elaborată în mediu confesional ortodox) oferă numeroase exemple de citare cu... „indicație bibliografică" (a se vedea trimiterile explicative din subsol):

> „[*şi-a adus aminte de* legământul, *n.n.*] Pe care l-a încheiat cu Avraam şi de jurământul Său lui Isaac. /Şi l-a pus pe el lui Iacob, spre poruncă, şi lui Israel legătură veşnică,/ *Zicând* (*s.n.*): 'Ție îți voi da pământul Canaan, partea moştenirii tale'/ Atunci când erau ei puțini la număr şi străini în pământul lor/ Şi au trecut de la un neam la altul, de la o împărăție la un alt popor,/ N-a lăsat om să le facă strâmbătate şi a certat pentru ei pe împărați, *zicându-le* (*s.n.*): 'Nu vă atingeți de unşii mei şi nu vicleniți împotriva profeților Mei'..." (104:9–15)[16].

3.4.4. În psalmul 67 (în special, versetele 25 → 36), intertextualitatea se actualizează într-un cadru discursiv prin excelență dramatic. Viziunea este una scenică, dialogul „inserându-se" la mai multe niveluri, în funcție de planuri spațio-temporale distincte, „dezvăluite" prin trimiterile din subsol la o serie de cărți biblice: *Ieşirea, Judecători, Cartea Regilor, Ioan, Isaia, Zaharia, Marcu, Apocalipsa* ş.a. Citatul – introdus în mod constant ca *oratio recta* – îndeplineşte, cel mai adesea, în economia acestui poem, *funcție etică, dar şi encomiastică*; de menționat şi situațiile relevante pentru actualizarea unor acte *directive* (enunțurile prin care sunt formulate cereri) sau/şi *comisive* (acte de promisiune, de angajare a subiectului uman față de Divinitatea tuteleră). Cadrul exterior (*mesajul-cadru*) este constituit de relația 'psalmist – Yahve', *mesajele interioare* fiind realizate, de asemenea, în contextul dialogului cu Divinitatea, însă în planuri spațio-temporale distincte de cel „prezent" (a se vedea „interlocutorii" divini, precum: căpeteniile, fecioarele, Veniamin cel tânăr ş.a.). Introducerea unui plan dialogal interior este semnalată la nivel grafic, prin utilizarea ghilimelelor, în acest context, indicativul imperfect şi gerunziul fiind perfect ilustrative (prin valențele lor puternic evocative) pentru ceea ce am numit *anamneză biblică*:

> „Văzut-am, Dumnezeule, intrarea Ta, văzut-am intrarea Dumnezeului şi Împăratului meu în locaşul cel sfânt./ Înainte *mergeau* căpeteniile, după ei cei ce *cântau* din strune, în mijloc fecioarele *bătând* din timpane şi *zicând* [primul dialog interior, n.n.]:/ 'În adunări binecuvântați pe Dumnezeu, pe Domnul din izvoarele lui Israel!'/ Acolo *era* Veniamin cel mai

[14] Cu trimitere în special la *Cartea Judecătorilor* şi la *Cartea întâia a Regilor*.
[15] Cu trimitere la *Iezechiel* şi la *Evrei*.
[16] Cu trimitere îndeosebi la cărțile *Facerea* şi *Ieşirea.*

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

tânăr, în uimire; căpeteniile lui Iuda, povățuitorii lor, căpeteniile Zabulonului, căpeteniile Neftalimului şi *ziceau* [al doilea dialog interior, n.n.]:/ 'Porunceşte, Dumnezeule, puterii Tale; întăreşte, Dumnezeule, această lucrare pe care ai făcut-o nouă./ Pentru locaşul Tău, din Ierusalim, Îți vor aduce împărații daruri./ Ceartă fiarele din trestii, ceartă taurii adunați împotriva junincilor popoarelor, ca să nu fie depărtați cei care au fost încercați ca argintul./ Risipeşte neamurile cele ce voiesc războaie.' Veni-vor soli din Egipt; Etiopia va întinde mai înainte la Dumnezeu mâna ei, *zicând* [al III-lea dialog interior, n.n.]: /'Împărățiile pământului cântați lui Dumnezeu, cântați Domnului./ Cântați Dumnezeului Celui ce S-a suit peste cerul cerului, spre răsărit; iată va da glasul Său, glas de putere./ Dați slavă lui Dumnezeu! Peste Israel măreția Lui şi puterea Lui în nori./ Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui, Dumnezeul lui Israel; Însuşi va da putere şi întărire poporului Său. Binecuvântat este Dumnezeu' " (67:25–36).

BIBILOGRAFIE

IZVOARE

Biblia sau Sfânta Scriptură (tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul B.O.R., cu aprobarea Sf. Sinod), Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., 1988 [BO].

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

Barthes 1964 = Roland Barthes, *Littérature et méta-langage,* în *Essais critiques*, Paris, Seuil.

Borțun-Săvulescu 2005 = Dumitru Borțun, Silvia Săvulescu, 2005, *Analiza discursului public,* Bucureşti, curs universitar SNPSA [Şcoala Națională de studii politice şi administrative, Facultatea de comunicare şi relații publice „David Ogilvy"]. Online: http://www.ro.scribd.com/doc/12412595/analiza-discursului-public), site consultat în perioada ianuarie – aprilie 2012.

Coclici 2011 = Adina Elena Coclici (Telescu), 2011, *O perspectivă semiotică asupra parabolei biblice*, comunicare la Conferința Națională *Text şi discurs religios*, ediția a IV-a, Iaşi, 10–12 noiembrie 2011. Online: http://www.usv.ro/.../display_papers_prezentate.php?num=14&year, site accesat în luna iunie 2012.

Cossuta-Maingueneau 1995 = D. Maingueneau, F. Cossuta, *L'analyse des discours constituants*, în „Langages", no. 117, p. 112–125.

Coşeriu 2000 = Eugeniu Coşeriu, *Lecții de lingvistică generală,* Chişinău, Editura ARC.

Hăulică 1981 = Cristina Hăulică, *Textul ca intertextualitate,* Bucureşti, Editura Eminescu.

Kristeva 1969 = Julia Kristeva, *Séméiotiké – Recherches pour une sémanalyse*, Paris, Seuil.

Şerban, *Intertextualitatea* = Tarciziu Şerban, *Intertextualitatea în Sfânta Scriptură*, în „Caietele Institutului Catolic", VII, 2008, 2, p. 7–10.

Teleoacă 2012 = Dana-Luminița Teleoacă, *Ars poetica*: *texte et métatexte dans la littérature vétérotestamentaire des Psaumes*, în Al. Gafton, Sorin Guia şi Ioan Milică (ed.), *Text şi discurs religios*, IV, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2012, p. 241–252.

Teleoacă, *Metafora gestuală* = Dana-Luminița Teleoacă, *Comunicarea non-verbală într-o perspectivă semiotică*: *Metafora gestuală în text/ context religios*, în curs de apariție în LR.

Teleoacă, *Tropii* = Dana-Luminița Teleoacă, *Tropii în economia textului religios catihetic: metafora şi comparația* (sub tipar).

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)

Vasilescu 2005 = Andra Vasilescu, *Tipuri de discurs,* în *Gramatica limbii române* (II), *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 779–816.
Zafiu 2010 = Rodica Zafiu, *Ethos, pathos şi logos în textul predicii*, în Al. Gafton, Sorin Guia şi Ioan Milică (ed.), *Text şi discurs religios*, II, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2010, p. 27–38.

QUELQUES REPÈRES SÉMIOTICO-STYLISTIQUES CONCERNANT LA DÉFINITION DU DISCOURS SCRIPTURISTIQUE : MÉTALITTÉRATURE ET INTERTEXTUALITÉ DANS LE POÈME PSALMIQUE

(Résumé)

L'analyse des deux concepts ('métalittérature' et 'intertextualité'), au niveau du discours actualisé dans le cadre sacré, se déroule spécialement en relation avec trois dimensions du texte, à savoir la dimension esthétique, théologique et gnoséologique.

La coordonnée *esthétique* implique en tout premier lieu la valorisation du *métatexte* et de l'*intertexte* en tant que procédés discursifs-esthétiques de la mise en scène d'une réalité à part ; à cet égard, toute une série de psaumes sont susceptibles d'être considérés comme étant l'expression d'une véritable *ars poetica*. Dans le même ordre d'idée, les diverses fonctions remplies par ces procédés discursifs (voir, par exemple, la fonction *encomiastique* de l'intertexte) légitiment elles aussi la qualification du psaume comme une espèce esthétique : le poème.

Le dogmatisme du texte religieux (sa fidélité remarquable envers la Tradition) – en tant que gage d'authenticité et de préservation du contact avec les réalités archétypales – justifie une deuxième dimension, à savoir la dimension *théologique*.

Et enfin, le côté *gnoséologique* dont la signification se relève dans le contexte de la mise en discours et, particulièrement, de la distribution interdiscursive des faits, en vue de leur interprétation; on parvient ainsi à la dimension théologique d'un message.

Mots-clés: *discours sacré, métalittérature, intertextualité, dogmatisme, fonction gnoséologique.*

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Calea 13 Septembrie nr. 13, Bucureşti

BDD-A10143 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 17:06:49 UTC)